

торгівлі.

Привабливість членства України в СОТ посилюється через те, що ця організація формує правила гри не тільки торговельно-економічної діяльності, а й інвестиційної, податкової, митної на глобальному рівні і суттєво впливає на правила економічного співробітництва.

У базових експортно-орієнтованих галузях національної економіки України очікує пожвавлення виробництва, матеріально-технічної та технологічної модернізації. Згідно з існуючими прогнозами, в результаті вступу України до СОТ експорт продукції металургійної промисловості може зрости на 26%, продукції хімічної промисловості – на 27% [7], і, крім того, зростатиме рівень зайнятості та експорту товарів і послуг, тому країни-члени СОТ мають значний потенціал для збільшення обсягів торгівлі з Україною.

Але головна з переваг України від вступу до СОТ – це підвищення рівня добробуту і стандартів життя її громадян.

1. Стратегія економічного розвитку в умовах глобалізації / За ред. Д.Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – 538 с.

2. Глобалізація і безпека розвитку / За ред. О.Г. Білоруса та ін. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.

3. Голубєва В.О. Глобалізація світової економіки та державне регулювання зовнішньої торгівлі // Митна справа. – 2003. – №6. – С.56-63.

4. Зернецька О.В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини. – К.: Освіта, 1999. – 236 с.

5. Кармазіна М. Глобалізація: місце і роль суб'єктів та об'єктів процесу // Людина і політика. – 2003. – №4. – С.73-81.

6. Макуха С.М. Україна в міжнародних економічних відносинах в умовах глобалізації. – Харків: Легас, 2003. – 352 с.

7. <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. <http://www.me.gov.ua>.

*Отримано 21.03.2008*

УДК 330.341.1

А.А. ПИЛИПЕНКО, канд. екон. наук

*Харківський національний економічний університет*

## **ЕКОНОМІЧНА ВЛАДА ЯК ПЕРЕДУМОВА АКТИВІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ІНТЕГРОВАНІХ СТРУКТУР**

Наведено теоретико-методологічний базис активізації інтеграційних процесів суб'єктів господарювання заснований на концепції економічної влади. Розглянуто особливості колективних дій в межах гібридних структур, утворених поєднанням ресурсів насильства й комплементарних активів. Визначено стратегічні імперативи розвитку, засновані на поєднанні економічної влади з теорією ресурсної залежності.

Сучасні умови глобалізації світової економіки довели об'єктивну необхідність проведення досліджень інтеграційних процесів суб'єктів господарювання. При цьому, якщо технологічна парадигма максимізації інтеграційної корисності досить повно розглянута у наявній літературі (неокласична теорія фірми), то соціально-економічні аспекти інтеграційного розвитку представлені досить фрагментарно. Відповідно актуалізується потреба використання інституціональної теорії, в межах якої сформувалося безліч концепцій, що можуть розглядатися як окремі напрямки дослідження інтеграційних процесів. Вельми цікавим у цьому сенсі є розширення стандартної неокласичної моделі обміну й виробництва розглядом взаємодії прав власності з системою стимулів та економічною поведінкою.

Підхід до інтеграції з точки зору теорії прав власності ґрунтується на означеному в [13, с.92] твердженні, що економічні стимули, породжувані умовами обраного режиму власності, в цілому як сприяють ефективному використанню рідких ресурсів, так і підвищують стійкість угод. Більш того, в умовах асиметричної інформації можна наголошувати на не тривіальності питання фактичного наділення правами власності [5, с.217], та вигідності вертикальної інтеграції саме внаслідок неповного визначення прав власності [11] й можливості альтернативного використання активів контрагентами [9]. Відповідно й інтеграційні процеси можуть відбуватися як шляхом передачі остаточних прав контролю до однієї зі сторін [10, с.142], так і шляхом організації перехресного володіння власністю взаємопов'язаних підприємств (наприклад, розподіл власності між постачальником й споживачем стимулює стабільність поставок та взаємне кредитування, що має метою зниження витрат партнерів). При цьому не можна не звернути увагу на подане в [1] твердження, що у разі коли простір рішень має принаймні два виміри та кожна зі сторін контролює як мінімум один з них слід стверджувати про прояв ситуації неінтеграції. Відповідно й володіння правами власності надає певну владу окремим суб'єктам господарювання. Однак, у межах інтегративної діяльності відносинам влади притаманні значно різноманітніші прояви, які вимагають належного наукового обґрунтування.

Метою статті є розвиток теоретичних засад організації інтеграційного співробітництва суб'єктів господарювання через застосування владної компоненти та розробка методичних рекомендацій щодо вироблення відповідних стратегічних дій в межах концепції економічної влади. Досягнення мети статті пропонується засновувати на положенні [1, с.90] про можливість розподілу суб'єктів господарювання на тих, хто володіє, й тих, хто не володіє економічною владою, і враховувати,

що діяльність інтегрованих структур бізнесу (ІСБ) знаходиться під контролем перших. З таких позицій теорії планування (чи економічної влади) досить складно однозначно ідентифікувати розподіл власних повноважень між принципалами та агентами. Більш того, виникає певна обмеженість контрактного підходу до інтеграції, оскільки нехтування системою владних повноважень віддалятиме теорію фірми від реальних економічних умов. Відповідно й ініціалізація інтеграційного процесу можлива лише у тому випадку, якщо він принесе певні вигоди особам, які контролюють ситуацію та дозволить зміцнити владні позиції, а не на основі регламентації взаємин. Отже й передумовою створення ІСБ є концентрація різноманітних ресурсів влади.

Однією з основних передумов ортодоксальної неокласичної теорії є уявлення про відсутність використання влади у відносинах між сторонами, які добровільно вступають у взаємодію [7, с.79], що можна розглядати як виключення або як теоретичну абстракцію. Саме наявність множини явних або схованих владних відносин і мереж взаємодій між нерівними (домінуючими або підлеглими) партнерами актуалізує застосування теорії економічної влади. Разом з тим, не можна не підтримати твердження В.В.Дементьєва [3] про нерозробленість концепту влади, відсутність чіткого подання про природу влади взагалі й про характер її впливу на економічну поведінку зокрема. Напрямоком вирішення такого протиріччя є спрямування аналізу влади на пошук відповіді на питання: хто, над ким (чим), у яких межах, якими методами й заради досягнення яких цілей повинен здійснювати владу [7, с.94-95] для реалізації інтеграційних процесів. При цьому лише орієнтація на міждисциплінарний характер феномена влади дозволить виробити необхідний інструментарій управління інтеграцією.

В межах останнього положення слід звернути увагу на певну подібність теорії панування до концепції економічної залежності, відповідно до якої інтеграцію можна розглядати через категорію "інтерес" та супутнього поняття "конфлікту інтересів". Можна припустити, що інтеграція відбуватиметься у разі субординації (підпорядкування) інтересів, у якій формі не проявлявся би цей процес. Це, як стверджується в [2, с.5], призводить до виникнення відносин залежності й контролю та виникнення можливості одній особі впливати на іншу. Економічна залежність між суб'єктами призводить до залежності інтересів та визначає зміст дій агента в межах чужих інтересів [2, с. 63]. Відповідно можна стверджувати, що відносини влади й підпорядкування являють собою майже те ж саме.

Залежно від характеру носіїв владних позицій в економічній системі пропонується виділення таких форм влади, як державна влада,

влада споживачів, корпоративна влада чи влада фірми, внутрішньо фірмова влада (розподіл влади між власниками, менеджментом й робітниками), влада економічних коаліцій (профспілки, союзи підприємців тощо), фінансова влада та влада міжнародних економічних і політичних суб'єктів. Різні форми влади не існують ізольовано й незалежно, а взаємодіють й переплітаються між собою. За таких умов й відносини влади у межах ІСБ складатимуться з таких компонентів як: організаційна влада менеджменту в кожній з компаній, що входять до складу ІСБ; влада центрального елемента над іншими складовими ІСБ; влада ІСБ на ринку; влада ІСБ у вигляді впливу на політичні й соціальні явища. Останні два компоненти пов'язані з монополізацією ринкового положення ІСБ за рахунок економічної концентрації та перетинаються із законодавчими обмеженнями. При цьому інтеграція може розглядатися ще й як форма захисту від ринкової влади конкурентів або використовуватися для створення пропорційного розподілу влади вздовж технологічного ланцюга.

Вплив на інтереси інших осіб може здійснюватися як шляхом примусу, так і через узгодження інтересів у разі наявності спільних областей для взаємодії [2, с.63]. Таке положення підтверджує й Р.М.Нурсєв, який наголошує на потребі розрізняти відносини примусу (схилити людей до спільної діяльності, обмежуючи волю їхнього вибору) й переконання (схилити людей до спільної діяльності, розширюючи волю їхнього вибору) [7, с.11]. Д.І.Дедов, у свою чергу, наголошує, що залежність інтересів виникає через права власності (майнові права або дія інституту представництва), ринкові залежності (взаємодія в межах логістичного чи технологічного ланцюга), спільності інтересів (засноване на спільності економічних, політичних чи соціальних цілей) та авторитету [2, с.65]. Відповідно майже всі економічні питання щодо інтеграції завжди повинні розглядатися в контексті владних відносин, незалежно від того, затверджуються останні за допомогою економічних або політичних механізмів [7, с.78]. Схема дії феномену влади з точки зору мети дослідження представлена на рис.1.

Якщо передбачити можливість формування владного простору, то можна стверджувати, що теорія економічної влади перетинається з концепцією концентричних кілець. Центральний елемент ІСБ (внутрішнє коло, засноване на майнових відносинах й участі у капіталі) контролюватиме основні аспекти діяльності всіх учасників інтеграційних процесів. Наступне коло формуватиметься з агентів, які знаходяться під владним впливом окремих агентів з ядра. Зовнішнє коло становитимуть підприємства, інтеграція з якими утворена на контрактних відносинах та контролі над ресурсами. Такий розподіл економічної влади



Рис.1 – Концепції економічної влади та інтересу в процесах соціально-економічного розвитку інтегрованих структур бізнесу

підтверджується також у [4], де у центр ІСБ поміщується підприємство, яке не контролюється жодним з агентів, але само контролює принаймні одного учасника ринку. Відповідно виділяється два види владної залежності. Перший вид – ядро ІСБ – сукупність підприємств, які

прямо чи опосередковано контролюються головною компанією (не більше 50%). Другий – безпосередньо ІСБ – сукупність підприємств, де прийняття рішень залежить від одного чи декількох центрів.

Відповідно, можна наголосити на можливості охарактеризувати всі види ІСБ через різні форми розподілу влади й свободи. Навіть афілійованість за своїм змістом пов'язана з впливом однієї особи на іншу, оскільки передбачає наявність контролю й залежності у відносинах між особами. Економічна залежність завжди присутня при отриманні контролю над бізнесом шляхом отримання значного пакету акцій (долі) в капіталі компанії. Значний розмір долі компанії, що дозволяє впливати на прийняття рішень, звичайно є необхідним критерієм для включення підприємства до групи компаній, а отже й для початку інтеграційного процесу. Окрім того слід враховувати, що у разі неможливості усунення відносин влади між економічними агентами в процесі інтеграції її слід належним чином організувати. При цьому, на думку В.В.Дементьєва, організація економічної влади є ефективною, коли вона – у порівнянні з іншими її формами – мінімізує величину витрат (трансформаційних і трансакційних), необхідних для одержання одиниці доходу, при соціально-продуктивній діяльності економічного агента [3, с.190]. Відповідно й дослідження особливостей соціально-економічної інтеграції слід проводитися з огляду на відносини влади, а інтеграційна політика повинна містити в собі владну складову, метою якої повинні бути контроль і перерозподіл сформованих прав влади й відповідальності.

Одним із недоліків вказаної на рис.1 схеми є орієнтація на монополістичне застосування влади одним з учасників інтеграційних процесів ("інтегральна" влада як примус), що не завжди відповідає реальній практиці господарювання. З цієї точки зору вважається за необхідне співвіднесення теорії панування з теорією колективних дій (теорії груп), яка базується на ідеї, що окремі актори можуть активізуватися для досягнення свої спільних чи групових інтересів [6, с.11], а функціонування груп відбувається на підґрунті докорінно відмінних від ринкових принципів взаємодії [6, с.25]. Відповідно можна передбачити, як видно з рис.2, що й відносини влади можуть створювати основу для колективної взаємодії, саме на підставі перехресного розгляду відносин влади в інтегровану структуру. Дійсно, усяка влада передбачає нерівність у положенні агентів, яке може бути урівноважене наявністю у різних сторін рівнозначних (не однакових за фізичною формою, але однаково потрібних обом сторонам взаємодії) ресурсів. Симетрична важливість цих ресурсів для ІСБ забезпечуватиме баланс влади, а асиметрична – вимагатиме організації належної системи управління.

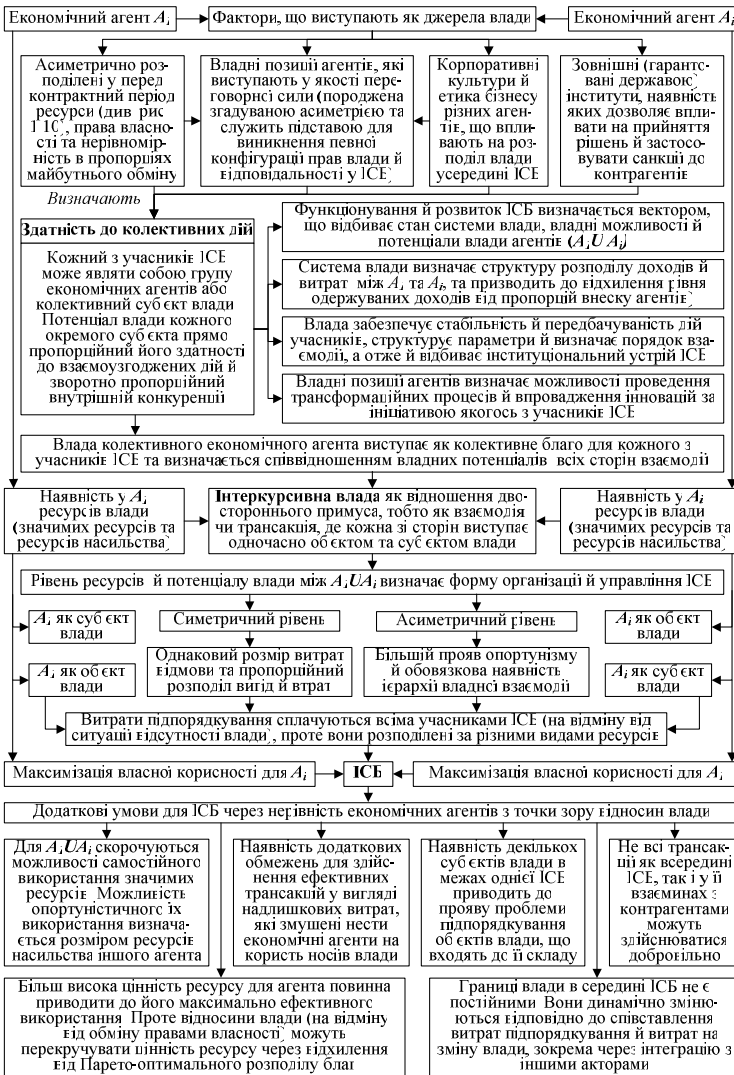


Рис. 2. Економічна влада як елемент колективних дій

Крім того слід наголосити, що з точки зору відносин влади відбувається розширення розуміння інтеграційних процесів, яке спирається на модель трансакційних витрат. Витрати взаємодії при цьому поясню-

ються не лише обмеженістю інформації, а й альтернативністю варіантів економічної діяльності, в межах відносин примусу (трансакційні витрати є лише частиною витрат присвоєння одиниці блага).

Спираючись на рис.2, можна також підтримати таке положення теорії груп (у аспекті її співвіднесення з теорією влади), що індивідуальні актори не діятимуть задля досягнення спільних або групових цілей доти, доки вони не становитимуть досить незначний відсоток у інтегрованій структурі або доки не застосовуватиметься примус чи інший спеціальний механізм. Ще засновник теорії груп М.Олсон стверджував, що навіть коли всі актори в ІСБ виграватимуть у разі досягнення цілі власної групи, це не означає, що вони діятимуть задля досягнення цієї цілі, навіть якщо їм властива раціональність та егоїстичність [6, с.12]. Отже, у разі створення великих інтегрованих структур слід враховувати, що їх учасники не спрямовуватимуть зусиль для ведення взаємоузгодженої діяльності, поки їх не примусять або запропонують (кожному свій) стимул. Навпаки, у малих ІСБ можлива добровільна дія, спрямована на досягнення спільної мети групи акторів.

Вельми цікавим є також розгляд відносин влади з точки зору економіки знань, яка передбачає поступовий перехід влади в економіці з володіння землею чи капіталом до сплаву знань та досвіду в межах певної техноструктури. Якщо ж підтримати поданий у [12, с.216] розгляд ІСБ як пов'язаної з технологічними комунікаційними мережами групи потоків знань, що дозволяють швидко й покриваючи значні відстані створювати цінності за допомогою процесу трансформації знань, саме знання перетворюються у головний актив ІСБ, який сприяє зростанню капіталізації й укріпленню конкурентних позицій. Отже метою інтеграції є або обмін різними типами знань (дифузія інновацій в межах стратегічних альянсів), або залучення знань потрібного клієнта (поглинання чи включення до складу членів ІСБ). Разом з тим знання може надавати певну владу, засновану на маніпулюванні інформацією. узурпацією діяльних ресурсів, які (відповідно до пропозицій В.В.Радаєва [8, с.83]) доречно розподілити на два основні види, що розрізнятимуться залежно від можливості створення за їх допомогою витрат відмови для об'єкта влади: значимі ресурси (становлять інтерес для максимізації вигоди об'єкту) й ресурси насильства.

Таким чином, у статті запропоновано можливість активізації інтеграційної діяльності на основі застосування концепції економічної влади та залучення ресурсів примусу у процеси соціально-економічного розвитку взаємопов'язаних суб'єктів господарювання. Разом з тим, потребує подальшого доопрацювання методика впровадження владних контурів у механізм стратегічного управління розвитком інте-



грованих структур бізнесу.

1. Бутыркин А.Я. Вертикальная интеграция и вертикальные ограничения в промышленности. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 200 с.
2. Дедов Д.И. Конфликт интересов. – М.: Волтер Клувер, 2004. – 288 с.
3. Дементьев В.В. Экономика как система власти. – Донецк: Каштан, 2003. – 403 с.
4. Лозова Г. Методологічні аспекти визначення економічної концентрації в США та країнах ЄС // Конкуренція. – 2004. – № 1(10). – С.12-17.
5. Львов Д.С. Институциональная экономика. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 318 с.
6. Менкур О. Логіка колективної дії. Суспільні блага і теорія груп: Пер. з англ. – К.: Лібра, 2004. – 272 с.
7. Постсоветский институционализм – 2006 / Под. ред. Р.М.Нуреева. – Ростов н/Дону: Наука-Пресс, 2006. – 512 с.
8. Радаев В.В. Экономическая социология. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 368 с.
9. Радьгин А.Д., Энтов Р.М., Шмелева Н.А. Корпоративное управление и права собственности: актуальные направления реформ // <http://eur.ru/Documents/2004-06-14/2E0FA.asp>.
10. Скоробогатов А.С. Лекции по теории контрактов. – СПб.: ГУ-ВШЭ, 2006. – 180 с.
11. Уильямсон О.И. Вертикальная интеграция производства: воображения по поводу неудач рынка // <http://www.portalus.ru>.
12. Уорнер М., Витцель М. Виртуальные организации. Новые формы ведения бизнеса в XXI веке. – М.: Добрая книга, 2005. – 296 с.
13. Фурботн Э.Г., Рихтер Р. Институты и экономическая теория: Достижения новой институциональной экономической теории: Пер. с англ. / Под ред. В.С.Катькало, Н.П.Дроздовой. – СПб.: Изд. дом Санкт-Петербург. гос. ун-та, 2005. – 702 с.

*Отримано 26.03.2008*

УДК 332.143.001.11

С.В.КУРАКСА

*Українська інженерно-педагогічна академія, м.Харків*

### **КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ МОДЕЛЕЙ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ**

Розглядаються концептуальні засади організації планування і управління процесами соціально-економічного розвитку на регіональному рівні, а також способи нарощування і використання соціального капіталу територіальних утворень, побудовані на сучасних моделях управління соціумом.

Діюча в нашій країні система організації влади і управління, при якій в її центральних органах та державних інституціях зосереджено основні важелі управління ресурсною базою розвитку і перш за все бюджетною складовою, обмежує можливості виявлення і реалізації соціальної та економічної ініціативи на місцях, що стає причиною багатьох управлінських колізій у взаємовідносинах між центральними